

NYÍREGYHÁZI
EGYETEM

Kurucok öröksége Vaján

Hallgató: Szabó Ivett

Közösségszervezés alap szak

Témavezető: Dr. Drabancz Mihály Róbert PhD

Absztrakt

Dolgozatom fő témája II. Rákóczi Ferenc és kurucok örökségének vizsgálata Vaja településen. A Rákóczi-szabadságharc történelmi emlékei és hagyományai fontos szerepet töltenek be a város életében. Tanulmányomban a kuruc hagyományok kialakulását, legfontosabb jellemzőinek bemutatását, valamint a város életében betöltött szerepét vizsgáltam. Kutatásomhoz történeti és empirikus módszereket is alkalmaztam a helyi megemlékezések elemzésére, valamint a generációk körében végzett kérdőíves felmérésekre. A kutatásom célcsoportja a helyi általános iskolások voltak, illetve helyi hagyományőrök. A kutatásom végére, arra a következtetésre jutottam, hogy a kuruc kor kulturális öröksége (hagyományok, épített örökségek) áthatják a közösség életét, így egy erős kulturális identitás kialakítását teszik lehetővé. Kiderült számomra az is, hogy a modern technológia és a közösségi média bevonása elősegítené a hagyományok népszerűsítését a generációk körében.

Abstract

The main topic of my thesis is the examination of the Ferenc Rákóczi and the Kuruc in the town of Vaja. The historical memories and traditions of the Rákóczi War of Independence play a significant role in the life of the town. In my study, I explored the development of Kuruc traditions, presented their key characteristics, and analyzed their role in the life of the community. For my research, I employed both historical and empirical methods, including the analysis of local commemorations and questionnaire surveys conducted among different generations. The target group of my research included local elementary school students and heritage preservation enthusiasts. By the end of my study, I concluded that the cultural heritage of the Kuruc era (traditions and built heritage) permeates the life of the community, fostering the development of a strong cultural identity. I also realized that integrating modern technology and social media could further promote these traditions across generations.

Tartalomjegyzék

1. A témaválasztás indoklása, a kutatás előzményei és relevanciája	4
2. Hipotézisek meghatározása	5
3. Vaja történelmi áttekintése	5
3. 1. Vay Ádám és Vay László szerepe a Rákóczi szabadságharcban	6
3. 2. Vay Ádám Múzeum tevékenységrendszerének bemutatása	6
4. Szakirodalmi áttekintés	8
4. 1. Kulturális örökség fogalma	8
4. 2. A kuruc mozgalom háttere	8
4. 3. Tárogató, mint hungarikum	9
4. 4. Tárogató Vaján	10
4. 5. Kik voltak a kurucok?	10
4. 6. A Rákóczi- kultusz általánosságban	11
4. 7. Kuruc kor épített örökségei Vaján	12
5. Kutatás módszertana, típusának kiválasztása, módszer kidolgozása	15
6. Összegzés	20
Felhasznált irodalom	22

1. A témaválasztás indoklása, a kutatás előzményei és relevanciája:

A témám a kurucok kulturális öröksége Vaján. Amikor a kurucokról beszélünk, általában a Rákóczi-szabadságharc eseményei jutnak az eszünkbe, azonban fontos megjegyezni, hogy a kuruc katonák nemcsak a csatamezőn alkottak maradandót, hanem kulturális örökséget is hagytak maguk után, mely ma is nagy jelentőséggel bír. Ez az örökség fontos szerepet játszik a magyar történelemben és a nemzet identitásában. A szabadságharc 1703 tavaszán kezdődött a Habsburg-uralom ellen. A 8 éven át tartó küzdelem a magyar történelem egyik fontos elemeként szolgál napjainkban is. Az elmúlt évek során számos alkotás látott napvilágot a témával kapcsolatban. A nép által összegyűjtött dalok, versek, mondókák és kurucokról szóló történetek, valamint a „Bujdosó ének”; mind részei a magyar kulturális kincstárnak. A város kulturális örökségének ápolása azt a célt szolgálja: emlékeztesse a közösséget arra, hogy van a magyarságnak történelme, hogy ez a történelem nem tegnap vagy tegnapelőtt kezdődött, és hogy ezt a történelmet mi nem feledhetjük el, hacsaknem emberségünk és magyarságunk árán. Merthogy a feledtetésre és feledésre ösztönző, csábító veszedelmeknek nem vagyunk híján, azt szomorúan meg kell állapítanunk.

Azért választottam ezt a témát, mert szeretnék válaszokat kapni az általam felállított hipotézisekre (mennyire élő hagyomány a kurucok kulturális öröksége Vaján, és hogyan alakul ki egy erős identitástudat az itt élő emberekben), valamint szeretném eddigi ismereteimet bővíteni a témával kapcsolatban.

Kutatásom célja az, hogy bemutassam a Vajához köthető kuruc hagyományok kialakulását, legfontosabb jellegzetességeit. A munkám legfontosabb eleme az, hogy feltárjam azt, hogy a kuruc hagyományok ápolása mennyire van jelen a város mindennapi életében. Úgy gondolom a téma aktuális a jelen társadalmára, hiszen olyan világot élünk, ahol a digitalizáció kerül előtérbe és a hagyományok ápolása minden települést érint. A kuruc-kor hagyományainak a jelenkori társadalomban betöltött szerepének vizsgálata segítséget ad a helyi önkormányzatoknak és a politikai döntéshozóknak, hogy a közösségi identitás alakításában milyen területeken kell fejlesztéseket végrehajtani. Fontos hozadéka a kutatásnak, hogy a helyi közösségek (települések, járási központok, nagyobb városok) szembesülnek a terület kulturális örökségének állapotával.

Az elkészült kutatás jól használható lesz a helytörténeti kutatásokban, valamint a közösségi összetartozás fejlesztésében.

2. Hipotézisek meghatározása

A munkám legfontosabb eleme az, hogy feltárom azt, miszerint a kuruc hagyományok ápolása mennyire van jelen a város mindennapi életében.

Meglátásom szerint a kuruc kor kulturális öröksége (hagyományok, épített örökség, szobrok) áthatja az egész közösség életét (ünnepek, iskolai tanulmányok, megemlékezések, tudományos ismeretterjesztés), így egy erős kulturális identitás kialakítását teszi lehetővé.

Egy másik feltételezésem, hogy a településen lévő múzeum baráti köre ápolja a hagyományokat.

3. Vaja történelmi áttekintése

Vaja mintegy 3600 lelkes város Szabolcs-Szatmár-Bereg Vármegye középső részén. A Nyíregyházától 40 km-re keletre fekvő település a 49-es főúton közelíthető meg. Első írásos említése a 13. század végétől származik, elnevezése egy személynévből ered. A Vay család megjelenése előtt a településen más birtokosok is laktak. Főként földműveléssel és állattartással foglalkoztak az itt élő emberek. A 14. században a Vay család birtokában áll, akik később ezen a településen építették ki uradalmi központjukat. Vay Ábrahám volt az, aki a várat építtette. A család legismertebb alakja Vay Ádám, aki a kuruc kor jelentős személyisége és II. Rákóczi Ferenc udvari marsallja. A fejedelem kétszer is járt Vaján, először 1703-ban, majd 1711-ben. Ez után a látogatás után hagyta el az országot Rákóczi Ferenc is, és őt követte Vay Ádám is az emigrációba. A vajaiak közül is sokan álltak szabadságharcba Vay Ádám miatt.

Vaját a Vay család, különösen Vay Ádám öröksége a kuruc hagyományok hűségese őrzésére és ápolására predesztinálta. Molnár Mátyás kezdeményezésére a várkastély épületében múzeumot alakítottak ki. A kapuit 1964. október 4-én kinyitó Vay Ádám Múzeum kiállításainak középpontjában a II. Rákóczi Ferenc által vezetett szabadságharc és a Vay család történetét bemutató anyag áll. A múzeum konferenciáival, tudományos tanácskozásaival és kiadványaival szintén a hagyományápolást szolgálja. A 2009 óta városi ranggal bíró település gyöngyszeme a 2003-ra szépen felújított várkastély. A kastély szépen gondozott és szobrokkal teli parkjában a Rákóczi szabadságharc híres személyeinek bronzba öntött és kőbe faragott alakjai fedezhetők fel. Az országban egyedülálló kuruc szoborpark alapjait 1969-ben vetették meg, amikor Vay Ádám halálának 250. évfordulójára emlékezve két szobrot is lelepleztek.

3. 1. Vay Ádám és Vay László szerepe a Rákóczi szabadságharcban

Vay Ádám történelmi alakjáról Mészáros Kálmán II. Rákóczi Ferenc tábornokai és brigadérosai című könyvében ír.

Szabolcsi Birtokos, aki 1703. október közepén csatlakozott Rákóczihoz. A fejedelem udvari főmarsallnak nevezte ki. A rangjáról és arról, hogy milyen szerepet töltött be az udvarban Heckenast Gusztáv az 1996. októberében megrendezett 25. vajai konferencián számol be. Elmondása szerint Vay Ádám állt a fejedelmi udvar élén. Ő irányította az udvar mindennapi életét, gondoskodott a rend betartásáról is. Ugyanakkor azt is elmondja, hogy ez a rang megtévesztő, hiszen sokáig Vay Ádámot a tábornagyok közé sorolták, de valójában az szabadságharc hadműveleteiben nem volt szerepe. Habár nem volt katonai rangja és rendfokozata sem ki kell jelölni helyét a hadsereg vezetésében.

1704 elején Vay Ádám vezette a Munkács és Ungvár kapitulációs tárgyalásokat és ekkor kezdett a titulusa udvari kapitánnyá válni. Legfőbb feladatköre a fejedelem személyének védelme, tehát testőrparancsnoki feladat. Ha ezen, feladatát nézzük egyértelműen katonai feladatokat látott el. Vay Ádám erőssége valóban nem a harctér volt, hanem a politikai döntéshozatal. A fejedelem számos alkalommal véleményét kérte, amikor pedig szükség volt rá a hadjáratok során önként állt a hadszíntérre és a fejedelem szolgálatára. Összességében elmondható, hogy habár nem elsődlegesen harci feladatokat látott el mégis fontos embere a szabadságharcnak, akit méltóan illet az udvari főparancsnok rang. (Mészáros Kálmán)

Vay László Vay Ádám unokaöccse. 1703-ban, amikor Rákóczi Ferenc ismételtén Vajára látogat csatlakozott a kuruc katonák közé. Csatlakozása után 1 évvel már lovas ezredesként van jelen kurucok között.

3. 2. Vay Ádám Múzeum tevékenységrendszerének bemutatása

A Vay-kastély évszázadokon át kuruc központ volt. Napjainkban fontos szerepet kapott a helyi hagyományok és a kulturális örökség fennmaradásában. A kastélyban megtalálható többek között Vay Ádám Muzeális Gyűjteménye. A gyűjtemény a Vay család történetével foglalkozik. A múzeum fontos küldetése, hogy bemutassa a helyi kulturális örökséget valamint az ide látogatók számára bővebb tudást adjon a kuruc korról.

A második emeleti kiállítás középpontja vitrinben tekinthető meg. A vitrin közepébe egy asztalt székekkel állítottak be, mely élethűen ábrázolja II. Rákóczi Ferenc és Pálffy János tárgyalását Vaján.

Ekkor jár második alkalommal Vaján a fejedelem. A Habsburg admirális arra kéri őt, hogy mondjon le az erdélyi fejedelemségéről, cserébe sem neki, sem hű segítőinek nem esik bántódásuk. Mivel ezt nem teszi meg, így meghiúsul a tárgyalás. Másnap el is hagyja a Kastélyt. A szatmári béke pontjait még itt tárgyalják meg, a házigazda Vay Ádám volt.

Az épület gyakran ad otthont művészeti kiállításoknak és hagyományörző rendezvényeknek is. A programokba a helyi közösség is bevonásra kerül, ezáltal a hagyományok megerősödnek és a helyieknek a kulturális identitásuk is erős marad. Az állandó kiállítások mellett, időszakosan megrendezett kiállítások is vannak, amelyeken a helyi közösség előszeretettel vesz részt.

A múzeum ad otthont a minden évben megrendezésre kerülő II. Rákóczi Ferenc mellszobrának megkoszorúzására is. A megemlékezés minden évben márciusban, amelyet a város saját hagyományaként ápol. Az környező települések iskolái gyakran fordulnak meg a múzeumban. A múzeum egykori igazgatója Molnár Mátyás munkássága során mindent megtett, hogy a kurucok öröksége fennmaradjon. Munkásságát egy emléktábla is megörökíti melyen az alábbi áll „A Rákóczi-hagyományok hűséges ápolója emlékére”

A múzeum vezetését 1993-ban fia, Molnár Sándor vette át, aki napjainkban is tovább őrzi a kurucok örökségét.

Összességében elmondható a Vay Ádám Múzeumról, hogy nem csak a múlt emlékeit őrzi és ápolja, hanem a kulturális színtérben is fontos szerepet tölt be a település életében.

1. Vay Ádám Muzeális Gyűjtemény
(vaja.hu)

4. Szakirodalmi áttekintés

4. 1. Kulturális örökség fogalma

Az kulturális örökség (cultural heritage) fogalmát nem tudjuk egyformán definiálni. Napjainkban az örökség magába foglalja a hagyományokat, szokásokat. Az örökséget definiálhatjuk egy közösség kultúrájaként, amelyet őriznek, és továbbadnak a jövő generációi számára. (Husz, 2014)

Sonkoly Gábor (2000) szerint a kulturális örökség fogalma fokozatosan alakult ki.

Ez egy hosszan tartó folyamat volt, egészen a hetvenes évek végéig kellett várnunk mire említést tesznek a kulturális örökségről, amely szóba hozható a kollektív emlékezet definiálásával is. A fogalom a jelen és a jövő közösségeit is egyaránt formálja. A kulturális örökség segít egy közösség identitásformálásában is. A közös emlékezet fontos szerepet tölt be a történelmi tudatban valamint a generációk közötti kapcsolatban is. Két megközelítése van az örökségeknek, vannak tárgyi illetve immateriális javak, amelyek az örökségek csoportjába tartoznak. Az épített örökségek mellett említést kell tennünk a hagyományokról valamint a szokásokról is (Sonkoly 2000)

Kulturális örökségen minden olyan tárgyat, értéket értünk, amely fontos egy közösség részére. Ezeket az immateriális javakat az erre megfelelő intézmény őrzi meg, és elérhetővé válik nem csak egy adott közösség számára, hanem minden érdeklődő számára. Az örökség és az intézet közötti kapcsolat szerintem nagyon fontos, hiszen a múlt lenyomatát a jövő nemzedékei is megtekinthetik.

Sonkoly Gábor (2000) kitér arra is, hogy a turizmus iparága az egyik legjobban profitáló ágazatához tartozik a kulturális örökség. (Sonkoly Gábor 2000)

Kutatásom során a Vay Ádám Múzeummal is bővebben tervezek foglalkozni, hiszen a múzeum a kuruc hagyományokat ápolja és őriz olyan emlékeket, amely az intézmény nélkül már nem lenne elérhető az emberek számára.

4. 2. A kuruc mozgalom háttere

A szerző megállapítása szerint, a kuruc néphagyományok és a harcokban mutatott hősiesség magatartás a nemzeti mitológia szerves része lett. Rákóczi kultusza tudatformáló erőt képvisel, amely a társadalom egészének nemzeti identitását határozza meg mindenütt, ahol magyarok élnek.

A magyar közösség történetében és tudatában úgy él II. Rákóczi Ferenc, mint ahogy Emlék iratok című művében megfogalmazta a fejedelem: „Minden cselekedetem célja egyedül a szabadság szeretete volt, az a vágy, hogy hazámat az idegen járom alól felszabadítsam. Bátorított és erősített az a szándék, hogy megérdemeljem a nép bizalmát és szeretetét” (Drabancz 2021:21). Az elmúlt évek során számos alkotás látott napvilágot a témával kapcsolatban. A nép által összegyűjtött dalok, versek, mondókák és kurucokról szóló történetek mind részei a magyar kulturális örökség kincstárának. (Dupka–Zubánics 2019)

4. 3. Tárogató, mint hungarikum

A hungarikumok szabályozását a 2012. évi XXX. törvény a magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról határozza meg. A törvény célja a nemzeti értékek feltárása, megőrzése, védelme és népszerűsítése. (Hungarikum Törvény (2012))

„A hungarikum a magyarság csúcsteljesítményét jelentő gyűjtőfogalom, amely olyan megkülönböztetésre, kiemelésre méltó értéket jelez, amely a magyarságra jellemző tulajdonság, egyediség, különlegesség és minőség.” (Hungarikumok Gyűjteménye-Magyar Értéktár.)

Nagy Csaba a Tárogató Egyesület elnöke az alábbiaként tesz említést kurucok hangszeréről.

A tárogató hangszer évszázadokon keresztül a Vay-kastély történelmének kísérője volt. A kuruc korban vált ismertté, de korábban is ismerték már. Fénykorát a kuruc korban élte, hiszen előszeretettel mulattak rá a katonák. Hangja éles volt és figyelemfelkeltő, a szatmári békekötés után már csak ritkán csendültek fel. (Nagy, 2019)

Kezdetekben kettős nádsípos hangszerként ismerték, amely egy „zúrna” nevű török hangszer volt. Az eredetét tekintve a 16-17. századra tehető megjelenése.

Hangja jelzőhangszerként szolgált a csatamezőn, ezért katonai hangszerként tartották számon. A kuruc hadseregben jelentős szerepet volt a hangja miatt. A csaták után népszerűsége csökkent. A 19. században viszont újra közismert hangszer lett a tárogató. Felcsendült a magyar népzeneben, valamint a kortárs zenében is közkedvelt hangszer lett. Hazánkban és a szomszédos országokban népszerű mindenki által ismert hangszer viszont tágabb környezetben igazi ritkaságnak számít.

A tárogató egyesület létrejöttével megalapították a tárogató együttest is, amely a hangszer népszerűsítésére, valamint megtanítására szolgál. Magyarország első és egyetlen ilyen egyesülete a Rákóczi Tárogató Egyesület melynek központja Vaja.

Az ország minden területén jelentős számban vannak egyesületi tagok és vannak újonnan belépett tagok is, akiket mindig szívesen látnak. Az országon túli kapcsolatokra is nagy hangsúlyt fektetnek, hiszen Amerikában élő tárogatósokkal is kialakult egy szoros együttműködés. A világtalálkozókat 5 évente tartják az idei év (2025) lesz a 7. világtalálkozó, amely megrendezésre kerül. Nemcsak a helyi emberek látogatnak el erre a rendezvényre, hanem külföldről is jönnek tárogatósok. A világtalálkozók mindig jó hangulatban szoktak telni és remek lehetőség a kapcsolatok építésére is.

4. 4. Tárogató Vaján

Mint említettem az egyesület központja Vaján található. Molnár Mátyás múzeumalapító érdeme, hogy létre jöhetett az egyesület. Nagy Csaba elnök így tesz említést az egyesület kezdeti nehézségeiről. A legfontosabb kérdések azok voltak, hogy hogyan lesznek hangszerek, és kik is fognak játszani a hangszereken. Az alapító tagok vajai fiatalok voltak, akik ilyen módon szerették volna ápolni a kuruc hagyományokat. Az első fellépések csak a helyi vajai közösség előtt zajlottak le, majd a későbbiekben már egyre több település várta tárt karokkal a Tárogató Együtttest.

2. Rákóczi Tárogató Egyesület
(tarogatocenter.hu)

4. 5. Kik voltak a kurucok?

A kuruc katonák szegény legényekből tevődtek össze. Esze Tamás toborozta katonákat hívták kurucoknak. Hiányos öltözetük miatt kuruc talpasoknak hívták őket. Vaja város központjában is áll egy szobor melyen 2 talpas katonát ábrázoltak. A szobor is árulkodik arról, hogyan is néztek ki a kuruc katonák, a Rákóczi néphagyományok című könyvben pedig említést tesznek olyan emberek a kurucok kinézetéről, akik emlékeznek rájuk vagy valamilyen formában találkoztak velük.

Elmondásuk szerint bundát viseltek és a néphagyományok szerint a kurucok ruháit maga Rákóczi külföldről méghozzá Törökországból hozatta.

Voltak kurucok, akik lovakon harcoltak nekik sarkantyús csizmájuk volt a gyalogos kurucoknak pedig karmazsin csizma. Ruhájuk színe piros és kék volt valamint a bunda, amit viseltek farkasbőrből volt. Derekukon kard volt és a sisakjuk turbánformára hasonlított. A kuruc katonák nem csak karddal tudtak remekül harcolni, hanem a nyilakkal is jól bántak. A kurucok által használt fegyverek, tárgyak között nevezetessé vált az éles szablya és a tárogató is mely napjainkban is használt hangszer. Rákóczi Ferenc maga is jól tudott tárogatózni Az egyik leghíresebb kuruc vitézek közé tartozott Vay Ádám is. A fejedelem menekülési útvonalairól sok szájhagyomány ismert, egyesek szerint Rákóczi alagútjai Vaját, Sárospatakot, és Nyírbátort is összekötötték. Erről az alagútról csak a kurucok tudtak és a fejedelem.

Más szájhagyományok szerint a Vajai kastély volt Rákóczi Ferenc menedéke, és amikor a labancok megtámadták akkor tűnt el a Vajáról Nyírmadára vezető alagútban

4. 6. A Rákóczi- kultusz általánosságban

A Rákóczi emlékkönyvben nem csak a fejedelem életéről tudhatunk meg sokat, hanem Kincses Katalin Mária írásából azt is megtudhatjuk, miként alakult ki a Rákóczi-kultusz, illetve milyen eszközök kellettek ahhoz, hogy a nép tudatában megerősödjön.

A kultusz kifejezést elsőként Kazinczy Ferenc használta, a szót istentisztelet, vallásgyakorlat értelmében használta. A 19. században már a mai jelentését tükrözi a kultusz, amely rajongó tiszteletet jelent. Azt a személyt, aki egy irodalmi vagy történelmi kultusz hívévé válik, egy kultikus beállítódás jellemzi, amely szellemi vagy materiális értékek tiszteletét jelent. Minden kultuszban kialakul egy szokásrend. Legyen szó helyek felkereséséről, látogatásáról vagy szertartásokon való részvételről, de ide tartoznak az ereklyék ápolása is. A kultikus beállítódás központi eleme a kultikus nyelvhasználat. Ide sorolhatunk olyan magasztaló kijelentéseket is amelyeket megcáfolni de valójában igazolni sem tudjuk mert nincs módunkban ellenőrizni valamilyen állítás hitelességet.

Alapjaként szolgál továbbá a rajongói tisztelet melyhez hit illetve érzelem is társul. A Rákóczi-kultusz a magyar függetlenség megtestesítője. A kultusz kialakulásához hozzájárult a Rákócziról fennmaradt életrajzi lenyomatok illetve politikai, vallásos, valamint filozofikus munkássága is. Olyan politikai megmozdulások is ide sorolhatóak, mint a fejedelem hamvai feltárása valamint újratemetése, a politikai rehabilitációja, amely a kultuszának kiteljesedését jelentette. A fennmaradt tárgyak, ereklyék ezt a kultuszt tovább erősítették.

Az 1903-as ereklye-kiállítás, majd 1906-ban a temetési szertartásokon megjelentő kiadványok is fontos szerepet játszottak a kultusz tovább erősödésében.

Ezek a kiadványok magukba foglalják a kuruc dalokat, verseket, beszédeket is.

Látványos megnyilvánulásai a kultusznak a Rákóczi szabadságharchoz köthető megemlékezések és a szavalatok, valamint a katonai kísérek. Rákóczit végrendelete szerint törökországi, konstantinápolyi jezsuita templomban temették el, azonban az előkészítő munkálatok csak részben zajlottak hivatalosan, hisz szükség volt az illetékes francia egyház hozzájárulására. Az első hivatalos útra 1862-ben került sor.

Thaly saját bevallása szerint 1875-ben lett a Rákóczi-kultusz tudatos alkotója, a Nemzeti Képes újságban II. Rákóczi Ferenc című, 1863. április 5.-én kiadott cikkben Széchényihez hasonlóan a fejedelmet a 18. század legnagyobb magyarjának nevezte, emiatt ezt a cikket lefoglalta a rendőrség. Thaly tudományos és a tudományosságra hivatkozó cikkei jelentősen hozzájárult ezen, kultusz megteremtésében. (Kincses Katalin M.)

4. II. Rákóczi Ferenc képmása
(hu.museum-digital.org)

4. 7. Kuruc kor épített örökségei Vaján

A kuruc korhoz szorosan kapcsolódik a Vay család. A város bővelkedik épített örökségekben mely a múlt emlékeit őrzik. Találkozhatunk szobrokkal, festményekkel és építési feliratokkal is, ezek a lenyomatok a kuruc kor bizonyosságairól tanúskodnak.

Kutatásomban megfogalmaztam, hogy úgy gondolom ezek az örökségek az itt élő emberekben egy erős identitás tudatot alakítanak ki. Az alábbiakban szeretném ismertetni melyek a város legfontosabb kuruc kori emlékei. A legfontosabb a már múzeumként funkcionáló, Vay Ádám Múzeum melyben a fejedelem is vendég volt.

A múzeum napjainkban is őrzi ennek emlékét és a második emeletén egy Rákóczi tárlat várja az idelátogatókat.

A várkastély bejárata mellett egy emléktáblát helyeztek el, amely emléket állít Rákóczi látogatásának is. A táblaavatás napján emlékeztek meg a fejedelem idelátogatásának 250. évfordulójáról is.

1906-ban az egész ország Rákóczi újratemetésére készült, de ugyanebben az időben a környező települések és Vaja egy másik eseményt is figyelemmel követhetett. Vay Ádám hamvainak hazahozatalát várták az itt élő lakosok és a Vay család többi tagja 1906. június 19-én. A családi sírhely a mai napig is megtekinthető.

A református templom is őrzi Vay Ádám emlékét, a templomkertben egy szobrot állítottak, a hamvakkal együtt pedig egy fekete márványtáblát is haza hoztak, amely pedig a református templom belsőfalába helyezték el.

5. Vaja - Vay Ádám emlékmű

Fotó: Szabó János Zsolt

(magyarsagunkhungarikumunk.hu/vaja/)

A városban fellelhető egy kuruc szobor is melynek neve a kuruc talpasok. A szobrot 1975-ben avatták fel.

Két kuruc katona látható rajta, mely élethűen jelenti meg a kuruc katonák kinézetét. Az életnagyságú szobor kifejezi az erőt és azt az elszántságot, amellyel ezek a katonák harcoltak.

6. Vaja - Kuruc talpasok szobor

Fotó: Szabó János Zsolt

(magyarsagunkhungarikumunk.hu/vaja/)

2011. áprilisában a szatmári megegyezésre és a Majtényi zászlóletételre emlékeztek Vaján.

A programsorozat lezárását katonai tiszteletadás mellett leplezték le az emlékművet, amely egyben a Rákóczi-szabadságharc jubileumi éveinek záróeseménye is volt a megyében.

A Vay-kastély parkjában elhelyezett emlékművel az alkotó a 300 évvel ezelőtti esemény előtt tisztelg. A 15 bronz zászló azon zászlók sokaságát idézi, amelyeket a Majtényi síkon hagytak Rákóczi kurucok.

Az emlékművön Rákóczi lovassági zászlójának latin nyelvű felirata olvasható, amelynek fordítása: 'Isten az igaz ügyet nem hagyja el'.

7. Vaja - Justam Causam Deus Non Derelinquet - Isten az igaz ügyet nem hagyja el

Fotó: Szabó János Zsolt

(magyarsagunkhungarikumunk.hu/vaja/)

5. Kutatás módszertana, típusának kiválasztása, módszer kidolgozása

A kutatómunkám a kuruc hagyományokra alapult. Felkutattam a történelmi emlékeket és kiadott könyveket, amelyek Rákóczi Ferenc látogatásáról számolnak be, valamint Vay Ádám családtörténetét. Olyan emberekkel tervezek kutatásom során dolgozni akik, jártasak a témában valamint kiadtak publikációt is. Fontos számomra, hogy a kutatásom során a szakirodalmak segítségével pontosan mutassam be a kuruc hagyományokat.

Felkutatom azokat a kuruc motívumokat, amelyek hagyományként vannak jelen a település életében, valamint azokat is, amelyek egykor voltak fontosak, de mára már feledésbe merültek. Az összehasonlítást táblázatban igyekszem bemutatni, és választ keresek a már elfeledett hagyományok miértjére is. A településem helytörténete tökéletes lehet arra, hogy kutatómunkát végezhessek a kurucokról.

A kuruc hagyományok feltárására a hagyományos történeti elemzés eszköztárát használtam. A forráselemzés és a dokumentumelemzés segítségével bemutatom a kuruc korról kialakult hagyományok jellemzőit (Rákóczi-kultusz elemei, kuruc kor ábrázolása a művészetben, népi hagyományok). Fontos forrásként kezelem majd a város épített örökségének történetét, illetve a köztereket díszítő művészeti alkotásokat.

A napjaink kuruc örökségének vizsgálatánál kérdőíves felmérés készítését terveztem. A felmérés elsődleges célja az értékrend és a kulturális identitás megőrzésében a köthető rendezvények (ünnepségek, megemlékezések) hatásának vizsgálata, valamint az ezt befolyásoló háttértényezők feltárása.

Kutatásom során megvizsgáltam településem kapcsolatát a kurucokkal illetve a kurucokat övező hagyományokat, amelyeket napjainkban is aktívan ápol az itt élő közösség. Vaja a kuruc kor egyik kulturális színtere. Minden település rendelkezik gazdag történeti háttérrel, mely mögött található egy kulturális identitást formáló történeti háttér is. Szerencsésnek tartom magam, hiszen sok település köthető valamilyen szinten a Rákóczi hagyományokhoz, mégis Vaján nőhettem fel ahol maga a fejedelem kétszer is meglátogatta a Vay várkastélyt, amely ma, múzeumként szolgál és számos állandó, időszakos kiállítással várja látogatóit.

A kuruc katonák hallatán sokan a Rákóczi-szabadságharc eseményeire gondolnak vissza, de arra nem gondolnak, hogy a háború elteltével az érintett településeken milyen kultusz alakult ki és mai napig a nép tudatában vannak azok. A festmények, históriák, népdalok mind a kultusz tágabb részét képezik. Az empirikus kutatásomat megelőzően alaposan áttanulmányoztam a Magyar Nemzeti Múzeum által kiadott „Rákóczi-Néphagyományok nyomában” című könyvet.

Nemcsak a Vaján élő emberekről találtam információt, hanem költeményekről is többet tudhattam meg. A Rákóczi-szabadságharc napjainkban is bővelkedik mondákban, és hiedelmekben is.

Ezeknek van egyfajta közösségteremtő és megtartó ereje is, hiszen a különböző alkotások napjainkban fennmaradtak. Öröklődnek szülőről-gyerekre, még akkor is, ha a valósága csupán kevés, de megőrzik emléküket a szájhagyományok terjesztésével.

A vajai Molnár Mátyás Általános Iskolában végeztem a helyi kérdőíves kutatásom 7. illetve 8. osztályos gyerekek körében, hiszen kutatásom célja az volt, hogy bemutassam a Vajához köthető kuruc hagyományok kialakulását, legfontosabb jellegzetességeit. A munkám legfontosabb eleme az volt, hogy feltárjam azt, hogy a kuruc hagyományok ápolása mennyire van jelen a város mindennapi életében és egy következtetést vonjak le a kapott eredményekből.

Az emberek a múlt évtizedekbe beleszülettek egy olyan közegbe mely segítette hagyományápolást. A család feladata az, hogy a következő generációkra hagyják örökségüket mely érthető a mindennapi hagyományokra is. A család után az intézmények feladata, hogy segítsék a hagyományőrzést. Kutatásom végezve arra a következtetésre jutottam, hogy az iskolának igenis fontos feladata a hagyományápolás.

Az iskola, amellyel együtt dolgozhattam, a történelem tantárgy és múzeumba látogatás fontosságával igyekszik minden gyerekben erősíteni a helyi identitásukat.

Véleményem szerint több olyan programra lenne szükség melyben a diákok is részt vehetnek. A néphagyományokat szerintem nem csak az iskolákban kellene népszerűsíteni és megalapozni, hanem olyan programokkal kell kedveskedni a leendő diákoknak mely az érdeklődésüket felkelti és így ők is tovább tudják adni a jövő generációjának. Szükség van hagyományőrző kezdeményezésekre is, hiszen a fiatalabb generációk megcélzása a kulcs ahhoz, hogy a hagyományokat népszerűsíteni tudjuk.

Akár egy-egy rendezvényben segíthetnének. A fiatalok sok szempontból segíthetik a hagyományok ápolását. A technológia világába születtek bele és ebben is nőttek fel, így ez fontos eszköz lehetne a hagyományok újraszervezésében. Könnyen kezelik a média felületeket és ezeken keresztül tudnák népszerűsíteni a város által megszervezett rendezvényeket. Mivel a cél a fiatalabb generációk megszólítása, ezért úgy gondolom az ötleteiket felhasználva őket is aktívan be lehetne vonni a hagyományápolásba.

A legfontosabb hagyomány a kastélyparkba lévő II. Rákóczi Ferenc mellszobor koszorúzás, amelyre minden évben sor kerül a fejedelem születésének hónapjában, márciusban. A koszorúzások részt vehet minden érdeklődő, illetve az iskolások műsorral készülnek ilyenkor. Hallhatunk szavalatokat, dalokat ezzel tisztelegnek a fejedelem előtt.

Az említett kérdőív kérdéskörei:

- a kulturális érdeklődésre vonatkozó kérdések;
- a nemzeti értékrendhez köthető kérdések;
- a kuruc kor kulturális örökségéhez köthető aktivitásra vonatkozó kérdések.

A kérdőívet 30-an töltötték ki. Figyeltem arra is, hogy ne csak olyan tanulók tölthessék ki, akiknek kiemelhető tanulmányi átlaguk van, érdekelt azok véleménye is, akik ugyan nem érdeklődnek a magyar történelem iránt, de a téma közel áll hozzájuk, hiszen vajai lakosok. Az értékelés szerint a kuruc hagyományok népszerűsítését a környező településekre való kirándulásokkal lehetne megismertetni, valamint a múzeum által szervezett programokban szívesen segítenének.

A médiahasználatra is irányult kérdés, ez arra kérdez rá, hogy szerintük a hol kellene a rendezvényeket népszerűsíteni. A Facebook és az Instagram mellett a TikTok videó készítő platform is helyet kapott, amely azért lehet, mert napjainkban minden diák telefonján megtalálható ez az alkalmazás.

Úgy gondolom, ennek az lehet az oka, hogy a tanulók szívesebben néznek egy 15 másodperces kis videót, minthogy kézzel fogható prospektust tanulmányozzanak. Ezeket a kérdéseket tartottam a legérdekesebbnek, de a további kérdések értékelése a mellékletben megtalálhatóak.

Összességében elmondható volt számomra, hogy az iskola, mint szocializációs színtér valóban sokat tesz a diákok kulturális műveltségéhez. A válaszokat figyelve gyakran vannak ismeretterjesztő előadások, ünnepek, vetélkedők II. Rákóczi Ferenc életével és a szabadságharcra vonatkozóan. Megállapítottam a válaszokból, hogy a 12-13 éves korosztályt a magyar történelem jobban érdekli. (Szerinted mi jellemző leginkább II. Rákóczi Ferencre?). Úgy gondolom, a kérdőív eredményei hasznosak lehetnének a múzeum számára is, hiszen ha szeretnék megnövelni a közösségi aktivitást elkerülhetetlen, hogy a véleményüket is figyelembe vegyék.

Az általános iskolában a szabályozások miatt telefont tanuló nem vihet, így papír formában töltötték ki a kérdőívet a tanulók. A könnyebb kiértékelhetőség következtében a Google Forms volt segítségemre.

A kitöltők közül 60% nő volt, míg 40% férfi.

Következő kérdésem melyben felmértem a tanulók történelem iránti érdeklődését meglepő volt számomra, hiszen a kitöltők 68%-a az 1-5-ig terjedő Likert-skálán a maximumát jelölte be azaz teljes mértékben érdekli őket a történelem. A válaszadók több mint fele nő volt, számomra ez meglepetést okozott, hiszen úgy vélekedtem a férfiak nem válaszadói lesznek érdekeltek ennél a kérdésnél. Kíváncsi voltam, azokra a szokásokra, megemlékezésekre is, amelyeket az iskola szervez a hagyományörzés céljából. Nyitott kérdésben megkérdeztem a kitöltőket, hogy milyen rendezvények vannak jelen iskolájukban, amelyek erősen kötődnek II. Rákóczi Ferenchez.

Minden válaszban megjelentek újra ismétlődő elemek (vetélkedők, előadások, koszorúzás). Megállapítottam a válaszokból, hogy az iskola még őrzi a hagyományt és szervez tanulóinak olyan ismeretterjesztő előadásokat, játékos feladatokat, amely elősegíti a hagyomány megtartását a köztudatban. Szerettem volna tudni, az iskolán kívüli kötelező eseményeken túl részt vesznek-e a Vay Ádám Múzeum által szervezett rendezvényeken.

A válaszadók több mint fele nem szokott elmenni ezekre a rendezvényekre, így azt állapítottam meg, hogy az iskola hatása erősen jelen van a kultúrában, hiszen az ott megszervezett eseményeken részt vesznek a diákok. Ezen kérdés hatására vizsgáltam, a fiatalok média használatát is, hiszen ezek a fiatalok az online tér világában nőttek fel. Négy lehetőség közül választhattak a diákok, (Facebook, TikTok, YouTube, Instagram) illetve „egyéb” választási lehetőséget is biztosítottam. A válaszadók közel 90%-ánál jelen volt a TikTok mint közösségi platform. Számomra ez nem volt meglepő, hiszen egy felgyorsult, rohanó világban élünk ahol mindenhol információk sokasága vár ránk.

A TikTok videók böngészésével töltik a fiatalok az idejük jelentős részét. Javaslatként fogalmaznám meg, hogy ez a platform a sok káros tartalom mellett remek megoldás lehet a hagyományok népszerűsítésére.

Megállapítottam, hogy az iskolások körében kevésbé van jelen a kuruc kor hagyományának ápolása az iskola keretén kívül. Úgy gondolom, hogy a különböző médiafelületek bevonása jelentősen hozzájárulhat ahhoz, hogy megőrizzük és népszerűsítsük hagyományainkat.

A kutatásom tanulságának egyike azon hiányosságok felmérése, amelyre igényt tartanak a diákok. A kérdőívben feltett kérdés miszerint milyen módszerekkel lehetne jobban bevonni a fiatalokat, 28 válasz érkezett a kirándulásokra ellenben az ismeretterjesztő előadásokkal szemben. A válaszok egyértelműen tükrözik, hogy az ismeretterjesztő előadásokra sokkal kevesebb igény van, annak ellenére, hogy ebből kerül több megszervezésére. Arra a következtetésre jutottam, hogy más módszerekkel kell megközelíteni a fiatalokat.

Véleményem szerint több olyan rendezvényre lenne szükség, melyben a diákok is részt vehetnek. Hasznos lenne, hogy a tanulók a rendezvények előkészítésében is részt vehetnének.

A helyi lakosok körében interjút végeztem, olyan emberekkel, akik a hagyományokat ápolják. Az interjú során szerettem volna megtudni, hogy ők miként emlékeznek meg a kuruc hagyományokról illetve az életükben valóban jelen vannak a kuruc kor lenyomatai.

5 emberrel sikerült az interjút elkészítenem, a célcsoportom ezúttal főként a 65-70 korcsoportra fókuszálódott. 3 férfi és 2 nő vett részt rajta. Hólabda módszerrel sikerült az alanyokat kiválasztanom.

Az interjú során többnyire megegyező válaszokat kaptam. Az első kérdésre a hagyományápolási szokásra kérdezett rá. 2-en azt mondták el, hogy a Rákóczi- koszorúzáson részt szoktak venni minden évben és számukra fontos az örökség fennmaradása, hiszen családjukból is voltak harcolni a szabadságharcban.

1 ember volt, aki a múzeum rendezvényeit rendszeresen látogatja, mert fontosnak találja, hogy a hagyomány, amelyet generációk őriznek, tovább is éljen. Azt is hozzá tette, hogy előszeretettel mesél a korról, amelyet ő maga ugyan nem élt meg, de hallott szüleitől, nagyszüleitől.

A második kérdés az volt, hogy szerintük milyen eszközökkel tudná a város megerősíteni a hagyományokat. A válaszok megegyeztek, a fiatalok tudják ápolni a múlt emlékeit. A helyi megkérdezettek annak a tudatában is voltak, hogy a rendezvényekre, amelyek eljárnak, alkalmakként a saját korcsoportjukkal találkoznak és elszomorítóan állapították meg, hogy az egykor kuruc központként működő település évek múlva már csak egy történelmi emlékezetté válik. A múzeum az egyetlen, amely a látogatók bevonásával megszólítja az embereket, de a helyieket nem.

A harmadik kérdés a probléma megelőzésére irányult. Szerettem volna tudni, mit gondolnak arról, hogyan lehet a felvetett jövőképet megelőzni. A válaszok ebben a kérdésben is többnyire megegyeztek. Az online tér használatával meg lehetne nyerni a fiatalok érdeklődését, és a múlt fontosságát kihangsúlyozni. 1 résztvevő azt is hozzá tette az előadásokon a gyerekek figyelme hamar elveszik és a koncentráció másra helyeződik át, ő azért tudja ezt, mert Tanárnő volt évekkel ezelőtt.

Úgy gondolom, az interjúk alapján, hogy a helyiek is tudatában vannak annak, hogy a hagyományok ápolása már nem olyan egyszerű, mint abban az időben, amikor ők tartoztak bele a 15-29 éves korcsoportba.

6. Összegzés

Kutatásomban a kuruc kor kulturális örökségeit vizsgáltam Vaja városban. Kiemelten foglalkoztam a kuruc mozgalom háttérével, illetve a hagyományok szerepével a helyi közösség életében. Feldolgoztam helytörténeti forrásokat, amelyek segítették a kutatásom keretét megteremteni, illetve empirikus módszerek is segítségemre voltak.

Megállapítottam, hogy Vaja a kuruc korszak egyik valóban jelentős helyszíne, különösen a Vay család öröksége.

A kuruc korszak épített és szellemi örökségei erősen befolyásolják a helyi közösség kulturális identitását. Az idősebb generáció körében ezek az értékek mélyebben gyökereznek, míg a fiatalabbak között kevésbé népszerűek. Kutatásom első felében szerettem volna válaszokat kapni arra, hogy milyen mértékben él a kuruc hagyomány a városban. A második felében pedig szerettem volna rávilágítani egy olyan problémára, amellyel szerintem több település is küzd.

A probléma aktuális napjainkban, hiszen a fiatalok bevonása a kulturális életben nagy kihívás elé állítja az intézményeket esetleg a településeket. A helyi hagyományőrök körében készített interjúm során is beigazolódott, hogy kevésbe tudják fenntartani a hagyományokat, amelyek elengedhetetlenek egy közösség életében.

A kérdőívek kiértékelése során biztossá vált, hogy a modern technológia szerepe kulcsfontosságú hagyományok őrzésében. A megkérdezettek azt állították, hogy egy új korszak veszi kezdetét a hagyományok megőrzésében, amely a digitalizációnak köszönhető. Továbbá az is beigazolódott, hogy az oktatási intézmények fontos szerepet vállalnak a hagyományok megismertetésében. A helyi óvoda, iskola által rendezett rendezvények, előadások segítik a kuruc örökség megőrzését.

Összességében a fő hipotézisem miszerint a kuruc kor épített örökségei valóban egy erős identitás tudatot alakítanak ki a közösség életében félig igazolódott be. Hipotézisem miszerint a város kuruc kor kulturális öröksége (hagyományok, épített szobrok) áthatja az egész közösség életét, így kialakul egy erős kulturális identitás az itt élő emberekben. Úgy gondolom ez igaznak bizonyult. A közösségben tényleg jelen van egy erős kulturális identitás, de sajnos megosztó ez, hiszen az idősebb korosztálynál erősen jelen van, amíg a Y, Z generáció tagjainál már kevésbé. Hiszem, hogy lehetne ezen dolgozni, hogy őket is meg tudják célozni a rendezvények, események. A kuruc-kor hagyományaink a jelenkori társadalomban betöltött szerepének vizsgálata segítséget ad a település önkormányzatának is, hiszen van fejleszteni való a hagyományápolásban is. Ha nem tesznek intézkedéseket és a hagyományt őrző emberek nem adják tovább „örökségüket” nem tud fent maradni településemen a kuruc kultusz. Fontos hozadéka a kutatásomnak az is, hogy az elkészült tanulmányom használható lesz a közösségi összetartozás fejlesztésében. Vaja csupán 3600 lelkes város volt, a múlt évi adatok szerint népessége csökken (3402 fő). Egy gazdag kulturális közeg alakulhatna ki, hiszen a turizmus is jelen van a településen. A múzeumba érkezők gazdag történeti áttekintést kapnak a kuruc-kort illetően. Sajnos mégis a fiatalok nem a maradást választják, így a hagyományok őrzése a 60-70 éves korosztályra marad, kizárólag ami elég nehéz feladat.

Szeretném, ha kutatásom, egyfajta intőjelként szolgálna településemnek, hogy ha meg akarjuk továbbra is őrizni hagyományunk cselekednünk kell. A jövőben tervezek még ezzel a témával foglalkozni, mert szeretném megtudni, hogy a Felső-Tisza vidéken lévő települések, hogyan tudják megőrizni a Rákóczi-hagyományokat.

Felhasznált irodalom:

- Drabancz, M. R. (2021): II. Rákóczi Ferenc öröksége Kárpátalján. 56(1) 11-22.
- Drabancz, M. R. - Mészáros, Sz. (2020): The Cultural Heritage of the “Kuruc” World in Transcarpathia. Kulturális Szemle, 13 szám 6-16oldal
- Dupka, Gy. — Zubánics, L. (2019): Rákóczi tanulmadara. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest
- Erdősi, P. (2000): Feljegyzések az örökség diskurzusáról. Két konferencia tanúságai. Régió TK Kisebbségkutató Intézet, Budapest 11. évfolyam 1. szám 267-275. oldal
- Erdősi, P. (2000) A kulturális örökség meghatározásának kísérletei Magyarországon. Régió. TK Kisebbségkutató Intézet, Budapest 11. évfolyam 4.
- <https://epa.oszk.hu/00000/00036/00038/pdf/03.pdf> utolsó letöltés: 2024. 03. 12.
- Göőz, L.: Vaja (Száz Magyar Falu. Könyvesház, Budapest)
- Magyar, Z. (2000): Rákóczi a néphagyományban. Osiris Kiadó, Budapest
- Sonkoly, G. (2000): A kulturális örökség fogalmának értelmezési és alkalmazási szintjei. Régió TK Kisebbségkutató Intézet, Budapest 11. évfolyam 4. szám
- Internet 1. Rákóczi Tárogató egyesület honlapja: Rákóczi Tárogató Egyesület (tarogatocenter.hu) Utolsó letöltés: 2025. 01. 04.
- Internet 2. Vaja város honlapja: (Vaja.hu) Utolsó letöltés: 2025. 01. 04.
- Internet 3. Vay Ádám Muzeális Gyűjteménye: (Vajavar.hu) Utolsó letöltés: 2025. 01. 04.
- Internet 4. II. Rákóczi Ferenc képmása (hu.museum-digital.org) Utolsó letöltés: 2025. 01. 04.
- Internet 5. Vaja - Vay Ádám emlékmű Fotó: Szabó János Zsolt (magyarsagunkhungarikumunk.hu/vaja/)
- Internet 6. Vaja - Kuruc talpasok szobor Fotó: Szabó János Zsolt (magyarsagunkhungarikumunk.hu/vaja/) Utolsó letöltés: 2025. 01. 04.
- Internet 7. Vaja - Justam Causam Deus Non Derelinquet - Isten az igaz ügyet nem hagyja el Fotó: Szabó János Zsolt (magyarsagunkhungarikumunk.hu/vaja/) Utolsó letöltés: 2025. 01. 04.